

Birinci Dünya Savaşı'nda Esir Düşen Türk Askerlerinde Görülen Dikenli Tel Psikozu*

Rıza ÖZBÖLÜK**

ÖZ

Birinci Dünya Savaşı boyunca on binlerce Türk askeri esir düştü. Çoğunlukla Rus ve İngiliz orduları tarafından esir alınan Türk askerleri, uzak coğrafyalarda, alışık olmadıkları iklimlerde uzun müddet esarete kaldılar. Ruslar tarafından esir alınan askerler için en zorlu süreç, esir kamplarına kadar olan nakil süreçleriydi. Zira esirler, çok uzun mesafeleri dondurucu soğukta ve asgari yaşam şartlarından uzak şekilde kat etmek zorunda bırakıldılar. Birçok askerin hayatını kaybettiği bu süreç çoğunlukla Sibirya'daki kamplarda son bulmaktaydı. Kamplara girdikten sonra da ciddi problemlerle baş etmek zorunda kalan esirler, Bolşevik İhtilali'nin getirdiği otorite boşluğu sayesinde bir nebze olsun serbestiye kavuştular. İngilizlere esir düşenler ise bunalıcı bir esaret hayatına katılmak zorundaydılar. Hem kamplara nakilleri sırasında hem de kamplarda buldukları süreçte dış dünyadan tamamen izole edildiler. Bu durum savaş esirleri arasında *Dikenli Tel Psikozu* olarak adlandırılan bir soruna yol açtı.

Anahtar Kelimeler: Dikenli Tel Psikozu, Birinci Dünya Savaşı, Esir, Hindistan, Burma.

Barbed Wire Psychosis among Turkish Prisoners of War in World War I

ABSTRACT

Tens of thousands of Turkish soldiers were captured during the First World War. Turkish soldiers, were mostly captured by the Russian and British armies, remained in captivity for a long time in remote geographies and climates they were not used to. The most difficult process for the soldiers captured by the Russians was their transportation to the prison camps. Prisoners were forced to travel long distances in freezing cold and far from the minimum living conditions. This process, in which many soldiers lost their lives, mostly ended in the camps in Siberia. The prisoners, who had to cope with serious problems even after they entered the camps, were freed to some extent thanks to the lack of authority caused by the Bolshevik Revolution. Those captured by the British, on the other hand, had to endure a life of oppressive captivity. They were completely isolated from the outside world during their transportation to the camps and during their stay in the camps. This led to a problem called *Barbed Wire Psychosis* among the prisoners of war.

Keywords: Barbed Wire Psychosis, World War I, Prisoner of War, India, Burma.

1. Giriş

Bu çalışmada Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizlere esir düşen Türk askerlerinin esaret sırasında sergiledikleri davranışların *Dikenli Tel Psikozu* bağlamında incelenmesi amaçlanmaktadır. Tamamen esaret hayatına özgü böyle bir psikolojik sorunun varlığı aslında savaştan sonra tespit edilmiştir. İsviçre'deki İngiliz esirleri ile ilgili çalışmalar yürüten iki bilim insanı R. Bing ve Adolf Lukas Vischer, esirlerde gözlemledikleri zihinsel yorgunluk, dengesizlik, asabiyet, hafıza problemleri ve konsantrasyon bozukluğu gibi belirtilerin karakterize ettiği bir çeşit sinir zayıflığı için ilk defa *Dikenli Tel Hastalığı* tabirini kullandılar (Jones & Wesseley, 2010, s. 167; Bing & Vischer, 1919, s. 669-697). Vischer, daha sonra yapmış olduğu bir çalışmada bu problemlerin neden ortaya çıktığını araştırdı ve ilginç sonuçlara ulaştı. Ona göre; kendilerine yönelik davranış biçimi esirlerin zihinsel durumlarını çok fazla etkilemiyordu. Kamp idarecilerinin esirlere kötü veya iyi davranmaları bu rahatsızlığın ortaya çıkışında ya da engellenmesinde bir fark yaratmıyor, hatta yaşam koşulları iyi olan bir kampta bile hastalık belirebiliyordu. Problem bir defa ortaya çıktıktan sonra

* Bu çalışma, *Birinci Dünya Savaşı'nda Hindistan'da Türk Esirleri* adlı doktora tezinden üretilmiştir./This study was produced from her doctoral thesis titled *Turkish Prisoners in India During the First World War*.

** **Corresponding Author/Sorumlu Yazar**, Arş. Gör. Dr./Res. Asist. Ph.D., Selçuk Üniversitesi/Selçuk University, rozboluk@selcuk.edu.tr

Makale Gönderim ve Kabul Tarihleri/Article Submission and Acceptance Dates: 30.08.2023-25.10.2023

Citation/Atf: Özbölük, R. (2023). Birinci dünya savaşı'nda esir düşen türk askerlerinde görülen dikenli tel psikozu. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 52, 397-404. <https://doi.org/10.52642/susbed.1352718>

esirlerin serbest bırakılması da sorunu ortadan kaldırmıyordu (Jones & Wesseley, 2010, s. 167). Esirlerin yalnız kalmak imkânına sahip olamayışları, aileleri ile iletişim kuramamaları ve ne zaman biteceği belli olmayan esaret hayatı bu rahatsızlığı ortaya çıkaran başlıca etmenlerdi (Yanıkdağ, 2014, s. 230).

Türk askerlerinin İngilizler tarafından oluşturulan esir kamplarında sergilemiş oldukları davranışların, Vischer'in ve bazı Türk doktorların tespitleri çerçevesinde değerlendirildiği bu çalışmada, meselenin daha iyi anlaşılması için yer yer Ruslar tarafından oluşturulan esir kamplarındaki Türk askerleri hakkında da bilgi verilmiştir. Ancak önemli bir sorun olarak kaynak eksikliğine dikkat çekmek gereklidir. Hem böyle bir rahatsızlığın savaş sonrasında tespit edilmesi hem de savaş esirleriyle ilgili çalışmalarda kullanılacak kaynakların içeriği esaret sırasında askerlerin ne gibi psikolojik zorlanmalara maruz kaldıkları konusunda yeterli bilgi ihtiva etmemektedir. Zira arşivlerde muhafaza edilen resmi devlet yazışmaları, esirlerle ilgili genellikle sayısal bilgileri yahut esirlere yönelik kötü davranış iddiaları bağlamında karşılıklı suçlamaları ihtiva etmektedir. Aslında esir kamplarına içeriden bir bakışı yansıtmaması bakımından en önemli kaynak konumunda bulunan Kızılhaç raporlarının da bu bağlamda son derece yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. 1917 yılında geniş çaplı bir misyonun parçası olarak İngilizler tarafından oluşturulmuş kampları ziyaret ederek Türk askerlerinin durumunu tetkik eden Kızılhaç heyetinin hazırlamış olduğu rapor Dikenli Tel Psikozu bağlamında çok sınırlı bilgi sağlamaktadır. Konu ile ilgili en önemli kaynak grubu ise esir düşen askerlerin kaleme almış oldukları günlük ve hatıralardır. Bunlar her ne kadar sayısal bakımdan yetersiz olsalar da esir kamplarına içeriden bir bakış sağlamaları bakımından ve esirlerin gündelik yaşamlarına dair önemli bilgiler vermeleri açısından son derece değerli kaynaklardır. Çalışmada öncelikle esaret hayatına dair kısaca tespitte bulunulmuş daha sonra elde bulunan az sayıdaki kaynaktan savaş esirlerinde görülen asabiyet haline dair değerlendirmeler yapılmıştır. Kaynak noksanlığını bir nebze olsun telafi etmek adına İkinci Dünya Savaşı'nda esir düşen ve esaret psikolojisi hakkında tespitleri bulunan yabancı asker ve doktorların notlarından da istifade edilmiştir.

2. Esaret Hayatı

Esaret hayatı kabaca; ilk esir düşme anı, kalıcı kamplara sevk süreci, kamp dönemi ve nihayet tüm bu sürecin sonunda hayatta kalabilen askerler için ülkelerine dönüş olmak üzere dört safhadan oluşur. Bu aşamalardan muhtemelen en zor olanı ilk iki süreçtir. Zira esaretin genellikle yoğun bir çatışmanın sonucunda askerlerin bedensel ve zihinsel bakımdan tahammüllerinin tükendiği bir anda başladığı tespit edilmiştir (Lunden, 1949, s. 725). Öte yandan bir asker esir düştüğü ilk anda, uluslararası savaş ve esaret hukukunu çoğu zaman göz ardı eden düşmanlarının son derece saldırgan tavırlarına maruz kalabilirdi. Gerek Ruslara gerekse İngilizlere esir düşen Türk askerlerinin de ilk anda ciddi saldırılarla karşılaştıkları anlaşılmaktadır. Savaşın yıllar sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin dördüncü Cumhurbaşkanı olan Cemal Gürsel, Filistin Cephesi'nde İngilizlere esir düştükten sonra kendisine yapılan muameleyi şöyle anlatır:

İngilizler bataryamı alıp Yafa'ya götürmemi istediler, reddettim. Götürmezsem hayvanları öldüreceklerini söylediler ve derhal hepsini kurşun ve süngü ile öldürdüler... bir çavuş bana kanlı süngüsünü uzattı 'bunu temizle' dedi. Bataryamın karşısında, subaylarımın arasında idim. Bu hal beni heyecana getirdi. Çavuş üzerime saldırmak üzere iken, elimdeki tüfeği göğsüne dayadım ve bir idam tehlikesi safhası geçirdim (Konyalı, 1960, s. 587-588).

İki sene on gün Mısır'da esarete kalan Cemal Gürsel (Konyalı, 1960, s. 588) yıllar sonra vermiş olduğu bir mülakatta esaret yıllarını derin bir üzüntüyle hatırlamış ve düşmana olan öfkesi sebebiyle İngilizce öğrenmeye direndiğini söylemiştir (Weiker, 1963, s. 121). Benzer olaylar bazen daha şiddetli olmak üzere birçok Türk askeri tarafından tecrübe edilmiştir. Rahmi Apak, esir düştükten sonra kendisini sorguya çeken bir İngiliz teğmeni tarafından ağzına bir silah sokulduğunu anlatır (Apak, 1988, s. 162). Ruslara esir düşen askerlerin tecrübeleri ise bazen dehşet verici olmuştur. Hem Rus askerler hem de Rus ordusunda bulunan Ermenilerin Türk esirlere karşı intikam hisleriyle hareket ettiklerine, büyük çaplı katliam hareketlerine giriştiklerine, hayatta kalanlara karşı ise soygun eylemlerinde bulduklarına dair veriler bulunmaktadır (Kutlu, 1997, s. 24-29). Özellikle Ruslara esir düşen askerler için kalıcı olarak barınacakları kamplara sevk süreci ölümle sonuçlanmadığı durumlarda bile, esirleri kendi bedenlerini tanıyamayacak kadar yıpratmıştır. (Özkan, 2017, s. 19) Süreç o kadar zordu ki kamplara yerleşmek esirlerin en büyük umudu haline gelmiştir. Mesela Mehmet Âsâfın sözleri bu bağlamda etkileyicidir:

Bu yolculuğun sonunda, bizi bekleyen kader, ne olursa olsun, yorgunluk ve bitkinlikten ağırlaşmış vücudumuzu iki ayak üzerinde taşıyarak geçirmiş olduğumuz bir göç hayatından kurtulup, hiç olmazsa sabit bir karargâhın rahatlığına kavuşmak ümidi ile bir çeşit sevinç bile duymakta idik (Asâf, 1994, s. 20).

Bu örnekler esaret hukukuna çoğu zaman riayet edilmediğini göstermesi bakımından önemlidir ama Türk esirlerin henüz kalıcı olarak barınacakları kamplara girmeden önce hem fiziksel hem de zihinsel bakımdan ciddi olarak yorulduklarını göstermektedir. Bu yüzden kamplara giriş ilk etapta esirler için bir nebze olsun rahatlama sağlayabilirdi. Ayrıca kamp hayatı sırasında hemen her esire zihin sağlıklarını korumak ve vakit geçirmelerini temin etmek için çeşitli faaliyetlerle meşgul olma fırsatı da verilirdi. Cemal Gürsel, Mısır'da esir bulunduğu sıralarda zamanlarını boş geçirmektense, yabancı dil çalıştıklarını, askerlikle ilgili tedrisat faaliyetlerinde bulduklarını ve ümitlerini canlı tuttuklarını ifade etmiştir (Konyalı, 1960, s. 587). Kart oyunları, domino, dama gibi oyunlar ise Hindistan ve Burma'daki çoğu esir arasında revaç bulurdu (Red Cross. International Committee, 1917, s. 53). Bayram kutlama, dini gün ve gecelerin ihyasına da özel önem atfedilir ve her ne kadar esaretin burukluğu içinde olsa da bu faaliyetler esirler arasında bir nebze ahenk ve birliktelik sağlardı (Arıkan, 2019, s. 309-336). Rusya'da esir olarak tutulan Şehidullah Fikri, kamp yaşamının esir olduklarını unutturacak kadar dolu olduğunu memnuniyetle ifade etmişti (Serhadoğlu, 2005, s. 125). Entelektüel faaliyetler de esirler arasında revaç bulurdu. Bu bağlamda en dikkat çekici aktivitelerden birisi kamplarda gazete çıkarmaktı ve bu faaliyetin esirleri zihinsel bakımdan hayli rahatlattığı anlaşılmaktadır (Özbölük, 2022, s. 18-21).

Yukarıda bahsedilen faaliyetlerin esirleri ancak belirli bir süre teskin ettiğini belirtmek gerekir. Esaret süresinin uzaması ve belirsizliği savaş esirlerinin Vischer'in dikkatini çeken olgulara benzer davranışlar sergilemelerine sebep olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nda İngiliz ordusunda görev yaparken, Girit'te Almanlar tarafından esir alınan ve bir süre Selanik'te ve Almanya'da bulunan kamplarda esir tutulan Doktor Archibald L. Cochrane (Britannica, 2023), esaretin üç ya da dört yıla uzadığı durumlarda esirlerde ciddi zihinsel sorunlar baş gösterdiğini tespit etmişti. Aslında ilk yıl uyum sağlama süreciydi. İkinci yıl daha önce uyum sağlandığı için hem kamp otoriteleri hem de esirler için en kolay dönem olurdu. Üçüncü yıl zorlanmalar başlar ama esaret dördüncü ve sonraki yıllara uzarsa kimse esareten zarar görmeden kurtulamazdı (Cochrane, 1946, s. 284; Lunden, 1949, s. 721). Birinci Dünya Savaşı boyunca esaret sürecinin uzunluğu ve belirsizliğinden en çok mustarip olanlar Türk askerleriydi. Sürecin uzamasının Türk esirlerini ciddi anlamda zihinsel zorlanmalara maruz bıraktığı, henüz 1917 yılında uluslararası yardım kuruluşları tarafından tespit edilmişti (Red Cross. International Committee, 1917, s. 63). Buna rağmen Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının üzerinden neredeyse iki yıl geçtiği halde, 1920'de, hâlâ Mısır'daki İngiliz kamplarından ülkelerine iade edilmeyi ümit eden on binlerce esirin bulunduğu bilinmektedir (Yanıkdağ, 2014, s. 230). Hindistan ve Burma'daki kamplarda ise vatanlarına dönmeyi bekleyen 6.728 esir bulunmaktaydı (The War Office, 1922, s. 638). Irak Cephesi'ndeki muharebelere katılan ve esir düştükten sonra Burma'da bulunan Meiktila kampına gönderilen Mustafa Tütüncü'nün esirlerde; "*buzur ve rabat, salim akil*" kalmadığına yönelik şikâyetinin sebebi de uzayan esaret hayatıydı (Tütüncü, 2006, s. 70).

Esirlerin aileleri ile olan iletişimlerinin neredeyse kesilmiş olması (Yanıkdağ, 2014, s. 230-231) uzun ve belirsiz esaret sürecinin yaratmış olduğu psikolojik sorunları derinleştiren bir başka husustu. 1917 yılında Türk esirlerin kaldıkları bazı kampları teftiş eden Kızılhaç heyeti, esirlerin aileleri ile haberleşebilmeleri için İngilizlerin gerekli düzenlemeleri yapmış olduklarını ama yine de haberleşme meselesinin büyük oranda çözümsüz kaldığını raporlarına eklemişlerdi (Red Cross. International Committee, 1917, s. 42, 54, 63). Aslında ne esirlerin ailelerine gönderdikleri mektuplar ne de ailelerin esarettaki yakınlarına gönderdikleri mektuplar hedefine ulaşabiliyordu. Aileleri ile olan iletişimsizliğin Türk esirleri zihinsel bakımdan ne kadar zorladığı hakkında bugün elde bulunan az sayıdaki esir mektubu bir fikir verebilir. İlk kez Mustafa Arıkan tarafından yayımlanan mektupların satır aralarından Türk esirlerin kendileri ile iletişime geçilmediğinden bahisle sürekli olarak ailelerini suçladıkları ve mektuplarını öfke tonu yüksek bir üslupla kaleme aldıkları anlaşılmaktadır (Arıkan, 1990, s. 44-151).

İngilizlerin esirlere yönelik yaklaşım tarzını en iyi tanımlayacak olan ifade izolasyondur. Hem kamplara nakil süreçlerinde hem de kamplarda buldukları sırada Türk askerlerini dış dünyadan tamamen yalıtılmış bir şekilde yaşamak zorunda bırakmışlardır. Kamp haricine çıkamıyor olmak ister istemez savaş esirlerine tek düze yaşamı yegâne seçenek olarak dayatır ve birbirinin aynısı olan günler, esirlerin zihinsel bunalımını

derinleştirirdi. Irak'taki bir kampta esir bulunan Mehmet Sinan Özgen'in hatıratına eklemiş olduğu; "...girdiğimiz garnizonlar bizi – Şeddâd'ın zindanı gibi- rubi bir sıkıntı içinde bırakıyor, gün geçtikçe bu sıkıntı biraz daha artıyordu" şeklindeki ifadeleri ruhsal bunalımın sebebinin göstermesi bakımından önemlidir. Anlaşıldığı kadarıyla Mehmet Sinan ve arkadaşlarının ıstırabını derinleştiren asıl husus kamplarının etrafını iki sıra halinde çevreleyen tel örgülerin görüntüsüydü (Özgen, 2006, s. 135). Mustafa Tütüncü, diğer esir askerlerin içinde bulunduğu derin bunalımı da bu duruma bağlamaktadır; "Belli bir yerde hiçbir değişiklik olmadan ve aynı hali her gün yaşayan, hastalık ve giderek zayıflamaktan ve tükenen metanetten dolayı her bir esir büyük bir bunalım içinde. Serbestlik yok. İnsanlar biraz serbest bırakılırsalar kendileriyle ilgilenir. Ama en küçük bir müsamaha yok. Kamp dışına kimse bırakılmıyor" (Tütüncü, 2006, s. 71). Irak'ta esir olduktan sonra Hindistan'da bulunan Bellary esir kampına gönderilen Hüseyin Fehmi Genişol ise bulunduğu yeri; "Burası düşmanın zorbalığı altında bulunulan ve başın tel örgüden çıkarılmadığı bir esir kampıydı." (Genişol, 2014, s. 87) şeklinde tanımlamaktadır. Özellikle Hindistan ve Burma'da bulunan kamplar, sakinleri için o denli ıstırap vericiydi ki muhtelif rahatsızlıklar sebebiyle hastaneye gönderilen esirler, tedavileri sona ermesine rağmen kampa geri dönmek istemezlerdi. Bu hastanelerde görev yapan Avustralyalı hemşireler, tedavisi tamamlanıp tekrar kamplarına gönderilen esirlerin "çocuk gibi ağlamalarında" şahit olmuşlardı (Haskins, 2017, s. 71). Kampları çevreleyen tel örgülerin haricine çıkabilmek sınırlı sayıdaki esir için, özellikle sıhhi meselelerde bilgi sahibi olanlar için mümkün olabilirdi. Bu bağlamda İshak Jeller ve hatıralarına değinmek gerekir. Bir yıldan fazla bir süre Burma'da esir kalan bir Osmanlı eczacısı olan Jeller, esarete kaldığı dönemi yıllar sonra "bir nevi seyahatler devresi" olarak tanımlamıştı (Jeller, 1942, s. 3). Hatıralarından anlaşıldığı kadarıyla Jeller, kamp dışına rahatlıkla çıkabiliyor olmanın verdiği ayrıcalık sayesinde diğer esirlerin maruz kaldığı zihinsel zorlanmalardan kurtulmuştu. Öte yandan Jeller'in hatıratının ilerleyen sayfalarında; "her gün aynı minval üzere devam edip giden, sıkıcı, yeknesaklık artık sabrımızı taşırmaya başlamıştı. Ne muhitin herdem baharlığı ne de artık alışıklık veren mahallî garibeler, filler, kaplan anları hikâyesi bizi avunduramıyordu." (Jeller, 1942, s. 3) şeklindeki ifadeleri, nispeten serbestliğe sahip olan esirlerin dahi psikolojik açıdan zorlanmalara maruz kaldığını göstermesi bakımından önemlidir. Kızılhaç heyetinin Türk esirlerin hareket etmektense sürekli uyumayı tercih ettiklerine yönelik tespitinin de bu bağlamda değerlendirilmesi gerekir (Red Cross. International Committee, 1917, s. 49). Rusya'da esir tutulan Türk askerler de esaret sırasında ciddi sorunlarla karşılaşıyorlardı ama en azından izolasyona maruz kalma bakımından İngilizlere esir düşenlere kıyasla bir nebze daha şanslıydılar. Bazı bölgelerde kamp yakınlarında bulunan kasabalara gidebilmelerine izin verilen esirlerin yerel halk ile iletişim kurabildikleri ve bu durumun Dikenli Tel Psikozunun etkilerinden kurtulmalarına yardımcı olduğu tespit edilmiştir (Yanıkdağ, 1999, s. 77-78).

3. Dikenli Tel Psikozu

Savaş esirlerinin hemen her gün karşı karşıya kaldıkları zihinsel zorlanmalar sonucu ortaya çıkan aşırı asabiyet hali genellikle en basit sebeplerden bile kavgaya yol açardı. Her gün aynı yüzleri görmek esirlerde büyük bir bıkkınlığa sebep olur ve bu yüzden çok yakın arkadaşlar arasında bile çok küçük meselelerden büyük kavgalar çıkabilir (Lunden, 1949, s. 730-731). Kamplarında süregiden öfkeli halini anlamlandırmaya çalışan Tütüncü'ye göre; "... herkes yekdiğerini yabancı gibi görüyor ve biri diğerine her fenalığı yapmaya hazır bir istidat gösteriyordu" (Tütüncü, 2006, s. 65). Hâlbuki esirler arasında yabancı bir unsur yoktu fakat aralarında kavgalar eksik olmadığı gibi birbirlerini öldürecek kadar ileri gidebiliyorlardı. Bazen iki kişi arasında meydana gelen basit kavgalar yerini çok daha büyük kavgalara bırakmaktaydı. Hatta kavga çıktığında beş yüz kişinin birbirine bıçaklarla saldırdığı, kavganın sonucunda meydana ölü ve ağır yaralıların bulunduğu olaylar görülürdü (Tütüncü, 2006, s. 65-70). Esirler arasındaki gerginlik kamplarda çıkarılan gazetelere de yansımıştı. Thayetmyo'da çıkarılan gazetelerden *Ne Münasebet, İravadi Gazetesi*'nde yayımlanan bir makaledeki; "yan yana yaşadıkları halde yekdiğerine ecnebi nazarıyla bakmakta "şeklindeki bir ifadeyi alıntılıyıp şu cevabı veriyordu: "Bizim kamp hayatı gibi desene" (Ne Münasebet, 1920) Aynı kampta hemen her esirin ellerine geçen metalleri bıçak haline getirmeleri, yastıklarının altında bir bıçakla uyuyor olmaları esirler arasındaki gerginliğin bir başka göstergesidir (İybar, 1950, s. 113).

Türk esirlerin maruz kaldıkları Dikenli Tel Psikozu ile ilgili en önemli bilgilere Burma'daki Thayetmyo kampında esir olan ve tabip olarak görev yapan Behiç Bey'in raporundan ulaşılabilir. Söz konusu rapor 1914-1918 yılları arasında kapsamaktadır ve çoğunlukla kamplarda meydana gelen ölüm vakalarına dair

istatistik bilgilerini içermektedir. Son kısmında en azından bir sayfa da olsa esirlerde görülen psikolojik sorunlara yer verilen raporda, üzerinde durulan önemli hususlardan biri de cinnet vakalarının yoğunluğudur. Behiç Bey'in hem kamplarda görülen ölüm hadiselerine hem de bu cinnet vakalarına dair açıklaması ilginçtir. Savaştan önce askerlerin bünyelerinde gizli olarak bulunan rahatsızlıklar esaret sebebiyle görünür olmuştur: “*Malumdur ki ilk senesi esir olan efrâd iklim ile adem-i imtiâz ve harbin verdiği mezâhimle hasıl olan zaaf dolayısıyla hafî olan emrâzın birdenbire âşikâr olmasına yardım etmesi yüzündendir.*” Cinnet vakalarının artışı ile ilgili ikinci bir açıklama ise esaret müddetinin uzamasıdır. Behiç Bey'in dikkat çektiği bir başka husus ise kampa ilk geldiğinde zabitan ve efrâd arasında asabiyetin fevkalade oluşudur. Behiç Bey bu aşırı asabiyet halini anlamlandıramamış ve sebeplerini araştırmıştı. Ona göre; esirlerin istirahatleri imkânlar nispetinde sağlanıyor, iaşeleri de düzenli olarak temin ediliyordu. Eleştirecek ya da şikâyet edecek çok az şey bulunmaktaydı. Dolayısıyla esirler arasında sıkılmaya ve cinnete sebep olacak çok ciddi durumlar olmaması gerekiyordu. Zaten esirler bu tür problemlerle başa çıkmanın yolunu kendiliğinden bulmuşlardı. Kamp içerisinde bakkallar, kahvehaneler açılmakta ya da eğlenmek için tiyatro, sinema gibi eğlenceler de yapılmaktaydı. Buna rağmen, esirler arasında “asabiyet” o kadar artmıştı ki “*en ehemmiyetsiz bir söz iki kişi arasında uyararak münâzâa ve hatta mukateleye*” sebep oluyordu. Hatta birkaç intihar vakası görülmüştü. Bir defasında intihar girişiminde bulunan fakat hayatta kalan bir esirle görüşen Behiç Bey, esire niçin intihara teşebbüs ettiğini sorduğunda; “*...ne yapayım bu hayattan bıktım sabah akşam şu tel örgüyü seyredemeyeceğim için intihara karar verdim*” cevabını almıştı. Anlaşıldığı kadarıyla uzun bir süre Thayetmyo kampında bulunan Behiç Bey buradan Mısır'daki Seydişehir esir kampına gönderilmiş ve bu sayede her iki kamptaki yaşam şartlarını görme imkânı bulmuştur. Behiç Bey hem Burma'da hem de Mısır'daki esirlerde görülen “emraz-ı dimaiye'nin” sebebinin kendince bulmuş ve kampları çevreleyen tel örgünün görüntüsünün ya da isminin dahi vermiş olduğu umutsuzluk olduğunu ifade etmişti. Ayrıca aileleriyle haberleşemiyor olmaları esirlerin bunalımını bir kat daha artırmıştı. Behiç Bey raporunu “*üseranın kâffesi yorgun bir fikre maliktir*” sözleriyle tamamlamıştı (ATASE, BDH, K. 2480 D.400 F.001/019).

Thayetmyo Kampı'nda meydana gelen bir intihar vakası ile ilgili kamp idaresi tarafından yapılan bir soruşturmada anlaşıldığı kadarıyla psikolojik sorunlar kolay tespit edilemiyordu. Arkadaşları tarafından, eğitilmiş, neşeli, saygılı ve popüler biri olarak tanımlanan esir Rasim'in görünürde herhangi bir sebep yokken intihar etmesi, İngiliz kamp yönetiminin de dikkatini çekmişti. Soruşturma sürecini yürüten kamp komutanı esirin çantasında bulmuş olduğu bir deftere daha önce şiirler yazdığını, vatansever duygularını ifade ettiğini tespit etmiş ve intiharı için herhangi bir sebep olmadığını ve bunun bir anlık cinnetin sonucu olabileceğini düşünmüştü. Ancak adı geçen esirin muhtelif dönemlerde hasta esirlerin ülkelerine iadeleri sırasında kendisinin de hasta olduğunu ve ülkesine iade edilmek istediğini belirtmesine ve birkaç kez bunun için müracaat etmesine rağmen her seferinde talebinin reddedildiği anlaşılmıştı (TNA. FO. 383/339-94779; BOA.HR.SYS.2205/15; Tüfekçi, 2019, s. 784-789). Askerlerin karşı karşıya kaldıkları psikolojik zorlanmalara karşı İngiliz kamp yönetiminin tedbir alıp almadığı ya da aldı ise ne gibi tedbirlere başvurduğu bilinmemektedir. Yukarıda intiharından bahsedilen Onbaşı Rasim ile ilgili soruşturmada problemin mahiyetinin tam anlamıyla tespit edilemediği görülmektedir. Kamp kumandanının raporunda askerin arkadaşlarının ifadelerinden hareketle, eğitilmiş, saygılı, sessiz ve sevilen biri olduğunu ifade etmesi ve ortada intiharı gerektirecek bir sebep olmadığı sonucuna varması bu esirlerin ruhsal bunalımlarının göz ardı edildiğini göstermektedir. Öte yandan zihinsel hastalık belirtileri açıkça görülen esirlerin bile tedavisiz bırakıldıkları anlaşılmaktadır. Yüzbaşı Hasan Yetimi, akıl sağlığını kaybeden subayların hastaneye kaldırıldığını ancak erlerin tedavisiz bırakıldığını ifade eder (Taşkıran, 2011, s. 108).

4. Sonuç

Rus ve İngiliz esir kampları arasındaki en dikkat çekici fark İngilizlerin savaşta esir aldıkları askerleri, tüm dünyadan tecrit etmek suretiyle izolasyona mahkûm etmeleridir. Bu yüzden Birinci Dünya Savaşı boyunca özellikle İngiliz esir kamplarında tutulan Türk askerlerin maruz kaldıkları en önemli sorunlardan biri Dikenli Tel Psikozu olarak adlandırılan bir çeşit sinir bozukluğu olmuştur. Kamplardaki yaşam şartları görünüşte uluslararası hukuka uygun şekilde düzenlenmişti fakat İngilizlerin kuşkucu tavırları sebebiyle Türk esirleri çok uzun süre ağır bir izolasyon hayatına katlanmak zorunda kalmışlardı. Ne zaman biteceği belirli olmayan esaret hayatı, ailelerinin ne halde olduğuna dair neredeyse hiçbir bilgi alamıyor oluşları ve

kamplarda süregiden monoton hayatın vermiş olduğu sıkıntılar, esirlerde öfkeli halini ortaya çıkarmış ve bu durum kampları yaşanmaz hale getirmiştir. Bu öfke halinin altında yatan sebeplerin, kamplardaki yaşam şartlarının iyi olduğu gerekçesiyle, uzun süre tespit edilememesinden dolayı probleme çözüm de üretilememiştir. Esirler arasındaki sorunları disiplin tedbirleriyle çözmeye çalışan kamp idarecileri, sorunların derinleşmesine sebep olmuşlardır. Bazı esirlerin intiharı seçmesinin arkasında yatan sebep de Dikenli Tel Psikozu idi.

5. Extended Abstract

Tens of thousands of Turkish soldiers were taken prisoner by the enemy armies during the First World War. Mostly captured by the Russian and British armies, Turkish soldiers spent long periods in prisoners of war camps established in many regions from Malta to Cyprus, from Siberia and India, Burma. The prisoners of war who suffered by their enemies' behaviors contrary to the rules of international law, especially at the time of their first captivity and during their transfer to permanent camps, were subjected to serious mental strain in the prison camps. One of the psychological problems Turkish soldiers suffered from *Barbed Wire Psychosis*. This psychosis first described by R. Bing and Adolf Lucas Vischer, two scientists who studied British prisoners of war in Switzerland after the First World War. Vischer then investigated the cause of the problem and obtained interesting results. The disease had nothing to do with the way the prisoners were treated. The disease could occur even in camps with good living conditions. The inability of the prisoners to be alone, lack of communication with their families and the uncertainty of the period of captivity led to emergence of such a disease. When the problem occurred, it caused mental exhaustion, irritability, and memory loss in prisoners. In this study it was evaluated the behavior of Turkish soldiers during their captivity in the context of Vischer's findings. Turkish prisoners of war remained in captivity much longer than prisoners of other nations. Even after end of the war, Turkish prisoners of war were not sent back to their homeland. In 1917, international aid organizations identified that many soldiers were suffering from mental strains due to long captivity. In 1920, about two years after the signing of the Armistice of Mudros, the number of Turkish prisoners in camps established by the British in India and Burma was 6.728. In the memoirs written by some prisoners of war, there are interesting data on how overwhelming the long captivity process was for them. Another issue that deepened the depression caused by the long captivity process was the fact that the prisoners of war were deprived of the opportunity to communicate with their families. An examination of the few prisoner letters available today reveals that Turkish soldiers were angry with their families. The reason for this is that they thought that their families had forgotten them and therefore did not send them letters. Another problem that Turkish soldiers were exposed to during captivity was isolation. In fact, Turkish soldiers who were held in camps established in Russia had a relatively free life thanks to the lack of authority that emerged especially after the Bolshevik Revolution. However, the soldiers who were held captive by the British were almost completely isolated from the rest of the world. It was strictly forbidden to leave the camps. This was because the British authorities did not want the prisoners to have any contact with the local population of the area where the camps were located. The inability to leave the camp, the limited range movement, the lack of communication with families and the uncertainty of the captivity period caused the Turkish soldiers to exhibit irritable behavior and caused them to escalate the smallest incident into big fights. According to some Turkish doctors in captivity, there was nothing wrong with the captives to cause them to behave this way. Living conditions in the camps were very good. There was no problem complain about. The doctors drew attention to the feelings of hopelessness created in the prisoners by the sight of the barbed wire surrounding the camps.

Keywords: Barbed Wire Psychosis, India, Prisoners of War, World War I.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışmada herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest with any institution or person in the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale İntihal programlarında taranmış ve İntihal tespit edilmemiştir.
This article was scanned in Plagiarism programs and Plagiarism was not detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi kapsamında belirtilen kurallara uyulmuştur.
In this study, the rules specified within the scope of the Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive were followed.

Kaynakça

- Apak, R. (1988). *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Arıkan, M. (1990). *Asker Mektupları*. Konya: Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Arıkan, M. (2019). Birinci Dünya Savaşı Türk Esirlerinin Kaleminden Esarete Bayram. *Tarihin Peşinde*, s. 309-336.
- Asâf, M. (1994). *Volga Kıyılarında ve Muhtıra Esâret Hâtıra ve Mâcerâları*. (M. Cebecioğlu, Yay. Haz.) Akademik Kitabevi.
- ATASE, BDH, K. 2480 D.400 F.001/019.
- Bing, R., & Vischer, A. (1919). Some Remarks on the Psychology of Internment, Based on the Observation of Prisoners of War in Switzerland. *The Lancet*, s. 309-336.
- BOA.HR.SYS.2205/15.
- Britannica. (2023, Haziran). Archibald Leman Cochrane. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Archibald-Leman-Cochrane> adresinden alındı
- Cochrane, A. (1946). On the Psychology of Prisoners of War. *The British Medical Journal*(1/4442), s. 282-284.
- Genişol, H. F. (2014). *Çanakkale'den Bağdat'a Esareten Kurtuluş Savaşı'na Cephe Sekiz Yıl Sekiz Ay (1914-1923)*. (M. Yeni, Yay. Haz.) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Haskins, V. (2017). Australian Nurses and the 1918 Deolali Inquiry: Transcolonial Racial and Gendered Anxieties in a British Indian War Hospital. *Australian and The First World War-Local Global Connections and Contexts*.
- İybar, T. (1950). *Sibiryadan Serendibe*. CHP Halkevleri Bürosu Yayınları.
- Jeller, İ. (1942). Birmanya Hatıraları. *Vakit*(1).
- Jeller, İ. (1942). Birmanya Hatıraları. *Vakit*(22).
- Jones, E., & Wesseley, S. (2010). British Prisoners of War: From Resilience to Psychological Vulnerability: Reality or Perception. *Twentieth Century British History*, s. 1242-1256.
- Konyalı, İ. H. (1960). *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi*. Erzurum Tarihi Araştırma ve Tanıtma Derneği Yayınları.
- Kutlu, C. (1997). *I. Dünya Savaşında Rusya'daki Türk Savaş Esirleri ve Bunların Yurda Döndürülmeleri Faaliyetleri*. Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi. <https://doi.org/74215>
- Lunden, W. A. (1949). Captivity Psychoses among Prisoners of War. *Journal of Criminal Law and Criminology*, s. 721-788.
- Ne Münasebet, 1920.
- Özbölük, R. (2022). Esir Gazeteleri Üzerine Kısa Bir Değerlendirme. *Yerli Düşünce*, s. 18-21.
- Özgen, M. S. (2006). *Bolvadinli Mehmet Sinan Bey'in Harp Hatıraları*. (S. Avşar, H. Babacan, & M. Bayar, Yay. Haz.) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özkan, V. (2017). *Esaret Yıllarım Asteğmen Vehbi Bey'in Sibiryadan Kaçış*. (A. Ayhan, & B. Sönmez, Yay. Haz.) Babalı Kültür Yayıncılığı.
- Red Cross. International Committe. (1917). *Report on British Prison Camps in India and Burma*.
- Serhadoğlu, M. R. (2005). *Savaşçı Doktorun İzinde Kırım, Sarıkamış, Esaret Yılları ve Kurtuluş Savaşı*. Remzi Kitabevi.
- Taşkıran, C. (2011). *Ana Ben Ölmedim: Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Esirleri*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- The War Office. (1922). *Statistics of the Military Effort of the British Empire During the Great War*. TNA. FO. 383/339-94779.
- Tüfekçi, V. (2019). *Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizlere Esir Düşen Türk Askerleri*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Tütüncü, M. (2006). *Hatıra Defterimdir*. (A. Ozulu, Yay. Haz.) Lider Matbaacılık.
- Weiker, W. F. (1963). *The Turkish Revolution 1960-1961*. Brooking Institution.
- Yanıkdağ, Y. (1999). Ottoman Prisoners of War in Russia, 1914-22. *Journal of Contemporary History*, 34(1), s. 69-85.
- Yanıkdağ, Y. (2014). *Millete Deva Olmak Osmanlı Savaş Esirleri, Tıp ve Milliyetçilik 1914-1939*. (N. Elhüseyni, Çev.) Tarih Vakfı Yurt Yayınları.